

KÖŞK HÖYÜK KEMİK ESERLERİ

Süleyman ÖZKAN*

Bu makalenin konusu oluşturan eserler, Köşk Höyük'de Niğde Müzesi Müdürü Sayın Erol Faydalı tarafından başlatılan ve merhum hocam Prof Dr. Uğur Silistreli tarafından devam ettirilen kazılarda ele geçmiştir. 1981- 1990 yılları arasında yapılan kazılarda büyük kısmı kemikten, bir kısmı boynuz ve dişten imal edilmiş 133 eser bulunmuştur. Çoğu envanterli, bir kısmı etütlük olarak ayrılmış bu eserlerden tipolojik olarak değişiklik gösterenler ile farklı kemik ya da malzemedен yapılmış olanlar ve özellikli parçalar burada değerlendirilmeye alınmıştır. Alet ve süs eşyası olarak iki ana gruba ayrılan eserlerin çoğunluğu II. katta ele geçmiştir. I. ve III. katta bulunanların sayısı çok azdır. Kemik eserlerin çoğu üç katta da çeşitli işlevlere sahip mekanlarda, bir kısmı bu mekanlardaki çömlerinin içinde, bir bölümü de mekan dışı alanlarda ele geçmiştir. II. ve III. katlarda yetişkin ya da çocuk mezarlarına ölü hediyesi olarak bırakılanlar da mevcuttur. Köşk Höyük'de kazılan bu üç yapı katı, hafiri tarafından göreceli olarak Geç Neolitik- Erken Kalkolitik Çağa tarihlendirilmiştir¹.

Madenlerden sadece bakır ve kurşunun kısıtlı olarak işlendiği bu dönemde Köşk Höyük'de kemik, boynuz, diş gibi maddeler özellikle alet yapımında yaygın olarak kullanılmaktadır. Köşk Höyük insanları, besledikleri veya avladıkları küçük ve büyük baş hayvanların kemiklerini bu amaçla kullanmışlardır. Kemiklerinden alet yapıldığı belirlenebilen hayvanlar arasında keçi/capra, koyun/ovis, sığır/bos, geyik/cervus yer almaktadır.

Kemik aletlerin yapım teknikleri ile ilgili bilgiler Semenov tarafından ortaya konulmuştur². Buna göre işlem kısaca şu şekilde yapılmaktadır: Kemiklerin istenmeyen kısımları kırılarak ya da kesilerek çıkartılmakta, ikinci aşamada

* Doç. Dr. Süleyman Özkan. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı. Bornova-İzmir.

1 Silistreli 1989, 463

2 Semenov 1964, 159

istenilen sivrilme ve inceltme için taş aletlerden yararlanılmakta, daha sonra da sürtülerek pürüzleri giderilmektedir. Bu genel uygulama dışında aletlerin yapımlarıyla ilgili ayrıntılara metin içinde sırası geldikçe değinilecektir. Kemik aletlerin burada kullanılan tipolojik ayrımları ise bu konudaki en kapsamlı çalışma olan Schibler'e göre³ yapılmıştır.

I. ALETLER

A. Deliciler

Çeşitli malzemelere delik açmaya yarayan bu aletler değişik tip ve ölçülerde üretilmişlerdir.

1. Bızlar: Köşk Höyük kemik aletleri arasında 92 örnekle temsil edilen bızlar en büyük grubu oluşturmaktadır. Her evde, olasılıkla derileri birbirine eklemek ve dikmek için, bağlantı malzemesinin geçeceği deliklerin açılmasında kullanılmaktadır. Fazla kullanıldığı anlaşılan bu aletler diğer yerleşim yerlerinde de çok yaygın olarak bulunmaktadır. Bu bolluğun bir nedeni de uçlarının sıkça kırılması nedeniyle atılmış olmalarıdır. Mezarlara ölü hediyesi olarak bırakılanlar da vardır. Genellikle küçükbaş hayvanların bacak kemiklerinden üretilmişlerdir. Bızlar, yapıldıkları kemiklere göre dört alt gruba ayırmaktadır.

1a: İncik Kemiğinden Yapılanlar: II. katta bulunmuş örneklerle temsil edilen bu tip bızlar (Res. 1-2), incik kemiğinin boydan boya kesilerek ikiye ayrılmasıyla elde edilen parçaların, uçlarının inceltilerek sivriltilmeleri ile yapılmışlardır. Bu işlemi gerçekleştirmede taşlardan yararlanılmış olduğu bızların üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır. Bazı örneklerin iki yanı da düzeltilmekte, buna karşın üst kısımları doğal haliyle bırakılmaktadır (Res. 3). 1c tipinin bazı örnekleri için de geçerli olan bu uygulamanın nedeni, kullanım sırasında aletin ele batmasını önlemektir. Boyları 4.4-10 cm. arasında değişmekte olan bu tür bızlar, Akeramik Neolitik çağdan beri yaygın olarak kullanılmaktadır⁴.

1b: Ayak Tarak Kemiğinden Yapılanlar: Sığır ayak tarak kemiğinden yapılan bu tür bızların boyutları 4.8- 6.5 cm. arasında değişmektedir. II ve III. katın birer örmeği verilen (Res.4-5) bu tip de diğer yerleşim yerlerinde sık rastlanan buluntulardandır.⁵

3 Schibler 1981

4 Akeramik Neolitik; Efe 1998, Lev.5, 46-47 (Çayönü); Todd 1980, 106, Res.42,2 (Aşıklı Hüyük); Bordaz 1969, Res. 17 (Süberde); Seramikli Neolitik: Mellaart 1964, Res.42,6 (Çatalhöyük VI. Tb.), Mellaart 1970, Res. 184, 9-11 (Hacılar VI); Braidwood 1960, Res.38 1 ve 4 (Amuk A), Res.70, 1-7 (Amuk B); Kalkolitik: Esin 1976, Lev.86, 72.188 (Tülin-tepe 3 tb.); Korfmann 1982, Res.18, 9-11 (Tilkitepe); Marinelli 1995, 125, Res. 1, 1-4 (Ilıpınar); Obladen- Kauder 1996, Lev. 137

5 Marinelli 1995, 125, Fig. 1, 5-6.

1c: Bacak Kemiğinden Yapılanlar: Küçükbaş hayvanlara ait baldır kemiğinden üretilmişlerdir. Kemiğin bir ucu kırılarak atılmış, bu kısım, inceltilerek sivri uç haline getirilmiştir. Bazı örneklerde arka kısım doğal halinde bırakılmış, bir kısmının arkaları törpülenerek yuvarlatılmıştır. II. kattan iki örneği verilen (Res. 6-7) bu tipin boyutları 5.7- 10 cm. arasında değişmektedir. Bu tipin paralelleri Kalkolitik çağdan beri tanınmaktadır⁶.

1d: Kemik Kıymığından Yapılanlar: Olasılıkla yine küçükbaş hayvanların bacak kemiklerinden çıkan ince, uzun kıymıkların bir ucunun sivriltilmesiyle yapılmışlardır. Boyutları 8.5- 9cm. arasında değişen, II. katta bulunmuş etütlük iki örneği (Res. 8-9) olan bu tip bızların diğer yerleşimlerde bulunmuş bazı örnekleri uzun boyları ile şişlere yaklaşmaktadır. Bu tip aletler deri işlemeciliği dışında da kullanılmış olmalıdır.

2. Diğer Deliciler

2a: Şiş: Köşk Höyük'te etütlük olarak ayrılmış kırık bir örnekle temsil edilen şişler (Res. 10) iki ucu da sivri olarak yapılan aletlerdir. Akeramik Neolitik dönemden ben iyi bilinen örneklerle tanınmaktadır⁷.

2b: Kazmalar: Köşk Höyüğü'nün II. katta bulunmuş 3 örnekle temsil edilen bu tipteki eserlerinin ilki (Res. 11) bir küçükbaş hayvanın baldır kemiğinden yapılmıştır. Aynı tabakanın bir diğer örneğinin yapımında (Res. 12) ise koyunun arka bacağının kalça kemiği ile birleştiği kısım kullanılmıştır. 15- 18 cm. arasında değişen boylan ile ilk bakışta 1c grubundaki bızların büyük bir örneğini hatırlatmaktadır. Efe, Çayönü'nde bulunmuş bu tip eserlerin 'kazma' olarak adlandırmayı önermektedir⁸. Bu aletlerin tarımsal çalışmalarda tohum yeri açmada kullanılmış olması büyük bir olasılıktır. Bu nedenle, bu tip aletlerin kazma veya çapa olarak adlandırılması gerektiği kanısındayız.

B. Kesiciler

Kesme işlemim yapan aletler Köşk Höyük'de iki tiplerle temsil edilmektedir.

1. Usturalar: Köşk Höyüğü'nün özgün kemik aletlerinden bir grubu usturalardır. Köşk Höytik'te biri yüzeyden, ikisi II. kat evlerinde bulunmuş üç adet ustura ele geçmiştir. II. katın sağlam durumda olan ilk örneği (Res. 13), üzerinde-

6 Esin 1976, Lev. 86, 72.187 ve 72.251 (Tülintepe 3.tb.); Marinelli 1995, 125, Res. 1, 1,5-6 (Ilıpınar); Obladen- Kauder 1996, Lev. 138, 1-8

7 Efe 1998, 293, Lev.5, 51-52; Mellaart 1970, Res.184, 12-15 (Hacılar IVve IIAB);

8 Efe 1998, 293, Lev.5, 44,68; Obladen- Kauder 1996, Lev. 141, 11.

ki obsidiyen dilgilerle birlikte bulunmuştur. Hayvan kemiğinin bir ucu kesilip atılmış, diğer ucuna sadece ortadaki boşluğa kadar uzanan/ tek taraflı, bir askı deliği açılmıştır. Kesik uca doğru, aletin yarısından başlayarak açılan ince yarığa, keskin bir obsidiyen dilgi yerleştirilmiştir. Parça halinde bulunmuş benzer örneklerin tanımlanmasında yardımcı olan⁹ eser 13.7 cm. uzunluğundadır. Ustuların bugünkü işlevi dışında, her türlü kesme işleminde kullanılmış olması gerekir. Bu işlevleri arasında olasılıkla tıbbi alet olarak kullanıldığı da belirtilmektedir¹⁰.

Diğer iki ustura, işçilikleri ile devrin sanatına katkıda bulunmaktadır. II. katın diğer usturası kalın bin kemik parçasından itinayla yontularak yapılmıştır. 9 cm.lik bir kısmı korunan eser, oval kesitlidir. Sap kısmından, ipin geçirildiği deliğin bulunduğu kısımdan az bir parça kırılarak kaybolmuştur. Eserin dar tarafında dilgilerin yerleştirildiği 7 cm. lik bir yarık mevcuttur. Dilgileri ele geçmemiştir. Üç tarafta, dilginin aksi yönünde yapılmış iki çıkıntı ve sap kısmının ucunda onu çevreleyen iki set ile bezelidir.

Yüzey buluntusu olan üçüncü usturanın 6.3 cm. lik bir kısmı korunmuştur. Kesici uçlarının yerleştiği kısmın büyük bölümü kayıptır. Oval kesitli usturanın dar yüzlerinden birindeki dilgi sokmak için açılan yarık belirgindir. Elimizdeki kısmın sap tarafında yine yalnızca ortadaki boşluğa kadar açılmış bir delik mevcuttur. Parçanın tamamı yatay olarak yapılmış derin çizgilerle bezemiştir.

Köşk Höyük usturaları oldukça farklı işçilik ve boyutları ile birbirlerinden ayrılmaktadır. Bu çeşitlilik estetik kaygılar yanında farklı malzemelerin kesiminde değişik tiplerin kullanılmış olabileceğini göstermektedir.

2. Bıçaklar: Köşk Höyük'te bulunmuş üç bıçaktan, II. katta 5 no'lu mezarın hediyesi olan ikisi¹¹ çok temiz bir işçilik göstermektedir. Bunlardan ilki (Res. 16) sığır bacak kemiğinin boyuna kırılmasıyla elde edilen 18.5 cm. uzunluğundaki bir parçadan üretilmiştir. İliğin bulunduğu oyuk belirgin bir şekilde görülmektedir. Diğer aletlerin yardımıyla ince bir şekilde işlenerek tam bir bıçak formuna getirilmiştir. Sap kısmı ağza göre daha içten oyulmuştur. Üstünde, başka bir malzemedan yapılmış sapın geçinildiğini gösterebilecek bir iz yoktur. An-

9 Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen Hacılar'dan bir ustura yayınlanmamıştır. Diğer taraftan Efe 1998, 294, Lev.6, 75 daki düdüklü olabileceği varsayılan Çayönü parçasını da ustura sapı olarak değerlendirmek olasıdır. Bir başka ustura sapı parçası: Gülçur 1999, Lev.7,3 (Güvercinkaya).

10 Uzel 1993, 28.

11 Silistrelî 1985, 131.

cak, sap kısmına deri sarılarak kullanılmış olabilir. Benzerleri Demircihöyük'te bulunmuştur¹².

Burada değerlendirilen ikinci bıçak (Res. 17) ne yazık ki parça olarak ele geçmiştir. Ağzının söğüt yaprağı biçiminde olduğunu düşündüğümüz bu eser, Köşk Höyük'te pekçok örneği bulunan obsidiyen mızrak uçlarını hatırlatmaktadır. Dikdörtgen biçimli olan sap kısmının balçağı biraz sivrice yapılmış, gövdeye yakın kısmına ortadan uca doğru açılan iki dar yiv yapılmıştır.

Bu parçanın, İkiztepe'de İlk Tunç II'ye tarihlenen bir benzeri delici ya da batı Anadolu, Ege Adaları ve Balkanlardaki paralelleri göz önüne alınarak idol; Boğazköy'de Hitit katlarında bulunanları iğ olarak nitelendirilmiştir¹³. Ancak yukarıda belirtilen özellikleri ile Köşk Höyük örneğini şimdilik bıçak olarak değerlendirmek istiyoruz.

C. Kazıma ve Sıyırma Gereçleri

Köşk Höyük'te kazıma ve sıyırma işlemlerinde kullanılan yedi alet üç grupta toplanmaktadır.

1. Kazıyıcılar : Köşk Höyük'te ele geçen iki kazıyıcıdan biri koyunun bacak kemiğinden yapılmıştır (Res. 18). Kemiğin kırılan bir ucu yassılatılarak kaşık ağzı haline getirilmiştir. Yapımlarında bir itina görülmeyen bu tür aletler, etlerin kemiklerden sıyırılmasında kullanıldıkları gibi kaşık olanak da kullanılmış olabilirler.

2. Spatula : Spatul olarak nitelendirilmiş aletler Köşk Höyük'te bir örnekle temsil edilmektedir (Res. 19). Küçükbaş bir hayvanın bacak kemiğinin bir ucunun iyice inceltilmesiyle yapılmıştır. Bu tür aletlerin kemiğin içindeki iliğin çıkartılmasında kullanıldığı sanılmaktadır. Aynı zamanda bir kazıyıcı olarak da kullanılmış olabilirler. Spatulalar Anadolu'da Akeramik Neolitik Çağ'dan beri yaygın olarak kullanılan aletler arasındadır¹⁴.

3. Diğer Sıyırma Gereçleri : İkiisi sağlam, ikisi de parça halinde ele geçmiş dört adet alet sıyırma gereci olarak adlandırılan gruba girmektedir. Bir geyik boynuzundan, diğerleri ise kemikten yapılmışlardır.

Burada değerlendirilen iki örnekten ilki, geyik boynuzundan kesilip çıkarılmıştır (Res. 20). Aletin bir tarafında boynuzun diş izleri, diğer tarafında özü-

12 Obladen- Kauder 1996, Lev. 143, 3-4 ve 144, 11

13 Alkım-Alkım-Bilgi 1988, 56, Lev.XLI,23, Res. 91

14 Efe 1998, Lev.4, 40; Kansu 1963, Res.27 orta sırada en sağda (Pendik); Marinelli 1995, 127- 128, Res. 6; Obladen-Kavder 1996, Lev. 146, 1-10, Özdoğan 1999, Fig. 19-21.

nün süngerimsi dokusu belirgindir. İnce, uzun biçimli parçanın bir ucunda bir delik bulunmaktadır. Bu kısım, deliğin açılmasını kolaylaştırmak için iki yandan inceltilmiştir.

Kemikten yapılmış olan diğer sıyırma gereçlerinden buraya alınan II. katta 2. mezarda bulunmuştur¹⁵ (Res.21). Boynuzdan yapılanı kıyasla daha iyi bir işçilik göstermektedir. Bir kenarı kırık olmakla birlikte tutulacak ucu yuvarlak olarak bitirilmiş, diğer ucu sıyırma işlemini kolaylaştırmak için eğimli olarak kesilmiştir.

Umurtak, bu eserlerin kilden yapılmış nesnelere fazlalıklarını yaşken sıyırıp düzeltilmesi için kullanıldığını öne sürmüştür¹⁶. Doğal olarak bu tür nesnelere başka amaçlar için de kullanılmış olmaları olasıdır. Çatalhöyük ve Kuruçay örneklerinde de görüldüğü gibi bu aletlere, belde taşımak veya bir yere asmak amacıyla bazen bir delik açılmaktadır.

Bu tür eserlerin benzerlerine Akeramik Neolitik dönemden Çayönü Tepe-si'nde ve Seramikli Neolitik'te Çatalhöyük'te VI. tabakada da rastlanmaktadır¹⁷.

D. Vurma Aletleri

1. Çekiç Başlı Alet: Köşk Höyük'te I. kat evlerinde iki adet sap delikli, çekiç başlı alet bulunmuştur (Res.24). Burada birinin çizimi verilen aletler birbirine çok benzemektedir. Her ikisi de geyik boynuzundan yapılmış olup kısa tarafları sivrice koni biçiminde yontulmuş, uzun tarafları ise üstten ve alttan inceltirilerek çapa ağzına benzer bir duruma getirilmiştir. Sap deliği çapa ağzı ile dar açıyla birleşmektedir. Bu haliyle ağaç bir sapın alele geçirilmesiyle hem çapa hem de silah olarak da kullanılması mümkün olmaktadır.

Bu tür aletlerin yakın benzerleri, Van'da Tilkitepe'nin III. tabakasında bulunmuştur¹⁸. Ayrıca, Güvercinkayası'nda ele geçmiş aynı tipte bir alet, Orta Kalkolitik sonu ile Geç Kalkolitik'in başına tarihlendirilmektedir. Bu tip aletler Alacahüyük'ün Geç Kalkolitik Çağ tabakalarından da tanınmaktadır²⁰.

Gerek Tilkitepe, gerekse Hacılar'da bu tipteki boynuzların kemik ve taş baltalar için sap görevi gördükleri belirlenmiştir²¹. Ancak Köşk Höyük çekiç

15 Silistreli 1985, 131

16 Umurtak 1994, 66, Lev.210, 8-11

17 Mellaart 1964, Res.42, 2-4 ; Efe 1998, Lev.4, 37-38

18 Korfmann 1982,97, Res.16,2.

19 Gülçur 1999, Lev.7,2.

20 Koşay- Akok 1966, Lev.68, I 36, I 35, 1148, I 58

21 Korfmann 1982, 91, Res.1-5; Mellaart 1970, 157-8, Res.170

başlı aletleri, sap deliklerinin yuvarlak ve boyutlarının kısa olması, uzun taraflarının el tutmağa elverişli olmaması açılarından bu örneklerden ayrılmaktadır. Bu tür aletlerin tarımsal faaliyetlerde toprağı çapalamada, bazı eşyaların yapımında ve gerektiğinde de av silahı olarak kullanıldığı kanısındayız.

E. Saplara

Köşk Höyük’de I ve II. katlarda ele geçirilen dört sap, geyik boynuzları ve kemikten yapılmıştır. Üçü yuvalı tipte olan saplardan ilki (Res. 25) boynuzdan kesilerek çıkarılmış parçanın dışı hiç işlenmeden bırakılması ile üretilmişlerdir. Aletin yerleştirildiği kısım hafifçe oyulmuş, bu kısmın dış yüzeyi kapın sağlam bağlanması için düzeltilmiştir. Aynı tipteki ikinci sapın (Res. 26) her iki ucuna da yuvalar açılmıştır. Yuvalardan biri derin üçgen, daha sığ olan diğeri oval kesitlidir. Doğal biçiminde ancak dış yüzeyi iyice temizlenerek rahatlıkla tutulabilir bin hale getirilmiş bir diğeri sapın (Res. 27) baş tarafında yarım daire kesitli bir yuva bulunmaktadır. Boynuzlardan kesilerek ya da yüzeyi düzeltilerek elde edilen saplara yuvalarına taş aletler yerleştirilmektedir. Bu tiplerde üretilmiş sapa Anadolu ve eski yakın doğuda Akeramik Neolitik dönemden ben kullanılmaktadır.

Hayvan kemiklerinden şekillendirilmiş, ortadaki doğal boşluğun yuva olarak kullanıldığı türde saplardan bir örnek bulunmaktadır (Res. 28). Akeramik Neolitik dönemden beni görülen bu sapa Köşk Höyük örneği gibi küçük boyutlu olanlarının matkapla birlikte kullanıldığı düşünülmektedir²².

F. Günlük Yaşamda Kullanılan Aletler

1. Kaşıklar: Burada çizimi verilen, II ve III. katlarda bulunmuş iki alet (Res. 22-23) kaşık olarak adlandırılabilir. Neolitik ve Kalkolitik Çağ merkezlerinden ele geçmiş kemik kaşıklara oranla görünüşleri çok kabadır²³. Büyükbaş hayvanların bacak kemiklerinin kesilip düzeltilmesi ile şekillendirilmişlerdir. Geniş uçlarının eğimli olarak düzeltilmesi ile yukarıda incelenen sıyırma gereçlerine yaklaşmaktadırlar.

Köşk Höyük’de konutlarda ve mezarlarda ölü hediyesi olarak değişik tiplerde çok sayıda pişmiş toprak kaşık ele geçmiştir. Anadolu’da Neolitik ve Kalkolitik çağ yerleşmelerinden tanınan çok ince işçiliklere sahip zarif kaşıkların Köşk Höyük’te bulunmaması şaşırtıcıdır. Bu noksanlığın nedeni, kemik eserle-

22 Mellaart 1970, Res. 170, 1-3; Umurtak 1994, Lev.215, 1-5; Obladen- Kauder 1996, Lev. 149, 6-7; Efe 1998, Lev.2,19; Gülçur 1999, 83, Lev.6, 4

23 Mellaart 1964, Res.42, 17 (Catalhöyük VI. kat), Umurtak 1994, Lev.208 1-7 ve 209, 1-7 ; Kansu 1963, Res.27’de alt sırada en sağdaki iki eser.

rin sayıca azlığı göz önüne alınır, kullanılmadıkları ya da henüz ele geçmedikleri şeklinde açıklanabilir.

2. Kanca: Bulunmuş iki kancadan burada incelenen biri (Res. 29), II. katın bir evinde taban üstünde ele geçmiştir. Kalın bir kemik parçasından kesilmiş, yontularak şekillendirilmiştir. Üzerinde yapım aşamalarının izleri görülmektedir. Delik kısmı ortasından kırılmış, ucu kaybolmuştur. Çatalhöyük'te erkek ve dişisiyle takım olarak ele geçmiş muhteşem örneğe göre kemer kancası olarak üretildiği kesindir. Bu türden eserler, bazen balık oltası olarak değerlendirilmekte ise de bu işleve uygun olmadıkları açıktır. Bu tür aletlerin üretimleri, Akera-mik Neolitik dönemden itibaren Eski Tunç Çağı içlerine kadar sürdürülmüştür²⁴.

G. Dokumacılıkla İlgili Aletler

1. Kirmen Kanatları: Köşk Höyük'ün ünük kemik eserlerinden bir grubu Prof Dr. Uğur Silistreli tarafından kirmen kanadı olarak önerilen aletlerdir. Mevcut üç parça da bir II. kat konutunda ele geçmiştir (Res. 36- 38). Sığır kaburga kemiğinin ikiye ayrılmasıyla elde edilen parçanın, iki ucunun yuvarlatılması ve ortasından bir delik açılması ile şekillendirilmiştir. Aletin bir yüzü çok düzgün, diğer yüzü süngerimsi doku izleri taşımaktadır.

Söz konusu esenlerin ikisi çapraz olarak üst üste konulup bir tahta çubuğa geçirildiğinde, Anadolu'da kullanılan kirmen oluşturulacaktır. Günümüzde yaygın olarak ahşaptan, orta Anadolu'da bazı yörelerde kemikten yapılmış örnekleri kullanılan kirmenlerden, biraz küçük boyutta olmaları dışında bir farkları yoktur. Benzer aletler bir Akera-mik yerleşim yeni olan Hallan Çemi'den tanınmaktadır. Rosenberg, uzunlukları 7- 12 cm. arasında değişen bu objelerin işlevlerinin tam olarak belirlenemediğini, benzerlerinin İran'da Kermezdere ve Nemrik 9 yerleşmelerinden de tanındığını belirtmektedir²⁵. Eğer aynı amaçla kullanıldı-larsa, Hallan Çemi buluntuları bu aletlerin Anadolu'daki en eski örneklerdir.

2. Makara: Makara olarak nitelendirilen aletlerden bir örnek (Res. 39), hayvan bacak kemiğinden yapılmıştır. Ortadaki doğal kanalın üstüne bir delik açılmıştır. Uzunluğu 6 cm. dir. Bu tür aletlerin kullanımı, ipin bir ucunun deli-

24 Braidwood 1960, Res.70, 9 (Amuk B'den, balık oltası denilmiş); Kansu 1963, Res. 27 de alt sırada sağdan üçüncü örnek sivri ağızla olta olabilecek tek eserdir; Mellaart 1964, Res.43, 12, 17-18 (VI A ve VIB); French 1964, Res.8 (2A tb.); Mellaart 1970, Lev.CXXII,2 (balık oltası denilmiş); Todd 1980, Res.42,1; Alkım-Alkım-Bilgi 1988, 56, Lev.XLI, 24 (Eski Tunç); Umurtak 1994, Lev.216,1 (12.kat); Marinelli 1994, 129, Res. 7.3; Obladen- Kauder 1996, Lev. 150, 6,7; Efe 1998, Lev.6, 74; Özdoğan 1999, 183, Fig. 23

25 Rosenberg 1992,7, Res.10, 7-10.

ğe geçirilip sağlamlaştırılmasından sonra kemiğin üstüne sarılması şeklinde olmalıdır²⁶.

II. SÜS EŞYALARI

Köşk Höyük insanların süslenme amacıyla kullandıkları çeşitli malzemenin yapılmış eşyalar arasında kemik ve diştten üretilenler dört grupta toplanmaktadır.

1. Boncuklar : Kemik ve diştten yapılmış çok sayıda boncuk ele geçmiştir. Burada çizimi verilen II. katta bulunmuş kolye tanesi (Res. 30), diştten şekillendirilmiştir. 2 cm. boyunda 0,5 cm. çapında boru şeklindedir. Diş yüzü altıgen olarak düzeltilmiştir. Devrin ince işçiliğini gösteren nadir eserlerden biridir. Çağdaş benzeri Kuruçay Höyüğü'nde ele geçmiştir²⁷.

Köşk Höyük'de II. katın çeşitli evlerinde ve mezarlara ölü hediyesi olarak bırakılmış çok sayıda kemikten yapılmış silindirik biçimli küçük boncuk bulunmuştur. İkinci tipi oluşturan bu boncuklar Akeramik Neolitik dönemden beri üretilmektedir.

2. Yüzükler: Üçü II. katta bulunmuş, dört yüzük aynı tipte üretilmişlerdir. Bacak kemiklerinin gövde kısımlarının enine kesilmesi ile çıkarılan parçaların perdahlanmasıyla biçimlendirilmişlerdir (Res.31). Parmağa geçen iç kısımlarının cidarları inceltirilmiştir. Üstlerinde herhangi bir bezeme yoktur. Benzerleri, Hacılar'da Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik katlarda (VII, VI ve II. katlarda) görülmektedir²⁸.

3. Kolye Askısı/Pendantif : Ele geçen iki kolye askısı da aynı tipte yapılmıştır. Kalın bir kemik parçasından yapılmış, hafif eğri, yassı dikdörtgen kesitlidir. Bir ucunda askı deliği vardır (Res.32). İkinci örnek, kaburga kemiğinden yapılmış 12 cm. uzunluğundadır. İlk askıya göre daha düz olup keskin kenarları yontulmuştur, iki ucu yuvarlatılmıştır. Benzerleri Çatalhöyük ve Ilıpınar'da bulunmaktadır²⁹.

Bu tip kolye askıları Neolitik dönemden Eski Tunç Çağı sonuna kadar uzun süre kullanılmışlardır. Kemiğin yanı sıra çeşitli taşlardan, yumuşakça kabuklarından ve dişlerden üretilmiş olanlar da vardır³⁰. Bazıları olta iğnesi olarak

26 Mellaart 1964, Res.42, 2 1-22 (II ve V. tb.)

27 Umurtak 1994, Lev.216,4 ile karşılaştırınız

28 Mellaart 1970,161, Lev. CXXII, 18-20.

29 Mellaart 1964, Res.43, 8-10; Marinelli 1995,127, Res. 4, 6.

30 Mellaart 1970, Lev. CXXII, 21 (deniz kabuğundan), Lev.CLXXXV, 1 ve 3 (taştan); Hauptmann 1979, Lev.34, 12 (siyah taştan, olta iğnesi denilmiştir); Esin 1982, Lev.87,1 (diştten yapılmış ve olta iğnesidenilmiştir); Umurtak 1994, L ev.216,2; Marinelli 1995, 127, Res. 4, 8 (diştten); Obladen- Kauder 1996, Res.150, 1-4.

nitelendirilmiş bu tip eserlerin süs eşyası olarak kullanıldıkları Köşk Höyük'te bulunmuş kabartmalı bir kap parçasının üstündeki tasvirden anlaşılmaktadır. Bir çömlekçiğin ağız kenarı altından başlayan tasvirde, ana tanrıçanın bir göğsü ile kolu kısmen korunmuştur. Tanrıçanın boynunda yer alan ve kabın ağız kenarını dolandığı anlaşılan bir ipe dizili benzer tipte üç kolye askısı bulunmaktadır (Res. 33). Hilal şeklinde yapılan bu tür süs eşyalarının dini bir anlam içermele-ri de olasıdır.

4. Levhalar : İki levhadan biri su damlası şeklindedir (Res.34). Yassı bir kemikten yapılmış eserin dar tarafında birbirine yakın iki deliği vardır. Ucu kırık olan ikinci örnek dikdörtgen bir levha halinde üretilmiş olmalıdır. Ucunda birbirine yakın konumda, bir tam açılmamış iki delik bulunmaktadır (Res.35). Olasılıkla bu deliğin açılması sırasında kırılmış ve atılmıştır.

Her iki parça da birer süs objesi olarak deliklerinden geçirilen bir iple gerdançe gibi boyunda taşınmış olmalıdır. Dikdörtgen biçimli, iki delikli, üstleri bezemeli benzer esenler Çayönü Tepesi'nin Akeramik evrelerinden tanınmaktadır³¹.

SONUÇ

Burada genel özelliklerini tipolojik olarak sunduğumuz Köşk Höyük kemik, boynuz ve dişten yapılmış esenlerinin ayrıntıları, deniz ve tatlısu yumuşakçalarından yapılanların da katılımı ile Prof.Dr. Uğur Silistreli anısına hazırlanmakta olan kitapta yayınlanacaktır. Bugüne kadar yapılan kazılarda saptanan üç yapı katı başlangıçta da belirtildiği gibi göreceli olarak Geç Neolitik- Erken Kalkolitik döneme tanhlandırılmıştır. I. Kattan elde edilen örneklerin C14 tarihlenmesi M.Ö.4883± 120 vermiştir³². Bu da I. katın Erken Kalkolitik çağa ait olduğunu göstermektedir. Kazılan diğer iki yapı katının (II ve III) da bundan biraz önceye, ancak aynı döneme M.Ö. 5200- 4900 yılları arasına tarihlenmek gerekmektedir.

Köşk Höyük'te bu katlarda ele geçmiş kemik, boynuz ve dişten üretilmiş eserlerin iki ana grupta toplandığı görülmektedir. İşlevlerine göre alt tiplere ayrılan malzeme diğer yerleşim yerlerine oranla sayıca azdır. Buna karşın eserler çeşitliliği ile dikkati çekmektedir. Alet ve süs eşyası olarak çeşitli gereksinimleri karşılayan eserlerin üretiminde koyun-keçi, sığır ve geyik gibi hayvanların kemik, boynuz ve dişleri kullanılmıştır. Bunların seçiminde doğal olarak yapılacak alet ya da süs eşyasının ölçüleri ve özellikleri etken olmuştur. Üretimde sanatsal

31 Efe 1998,191-2, d.n.11, Lev.1, 10-13

32 Kuniholm 1998, 54.

bir anlayış yerine işlevselliğin asıl olduğu anlaşılmaktadır. Aletlerin ve süs eşyalarının gerek teknoloji gerekse tipolojilerinde yapı katları arasında bir değişiklik yoktur. Bazı tiplerin belli katlarda temsil edilmesini ise henüz ele geçmemiş olmaları şeklinde açıklamak gerekir. Alet ve süs eşyası tipleri genel olarak "Bereketli Hilal" ve orta Anadolu'da Akeramik Neolitik dönemden beri üretilenlerin devamı niteliğindedir. Bazı tipler metal kullanımının giderek yaygınlaşması ile Kalkolitik çağ sonunda farklı malzemelerden üretilmeye başlanmıştır. Ancak, işlevlerine uyan kemik eşyaların ya da kolay elde edilen malzeme olarak kullanımları sonraki dönemlerde de sürdürülmüştür.

KAYNAKÇA

- Alkım U.B.- H.Alkım- Ö.Bilgi 1988
İkiztepe I, Birinci ve İkinci Dönem Kazıları / The First and Second Seasons' Excavations (1974- 1975). Ankara
- Braidwood R.S. - L. Braidwood 1960 *Excavations in the Plain of Antioch I; The Earlier Assemblages Phases A-J*. Chicago
- Efe T. 1998 "Çayönü Kemik Aletleri (Genel Bir Değerlendirme)" *Light on Top of the Black Hill, Studies Presented to H. Çambel* (Eds. G. Arsebük-M.J. Mellink- W Schirmer) İstanbul, 289-303.
- Esin U. 1976 "Tülintepe Kazısı 1972" *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*. Ankara, 116-133
- Gülçur S. - M.Endoğru 1999 "Güvercinkayası 1997 Kazısı" *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı* cilt I, Ankara 77- 88
- Hauptmann H. 1979 "Norşuntepe Kazıları, 1973", *Keban Projesi 1973 Çalışmaları*. Ankara, 43- 60
- Kansu Ş.A. 1963 "Marmara Bölgesi ve Trakya'da Prehistorik İskan Tarihi Bakımından Araştırmalar, (1959-1962)" *Bulleten XXVII/108*, 657-671
- KorfmannM. 1982 *Tilkitepe*. Tübingen
- Koşay H.Z. -M.Akok 1966 *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahüyük Kazısı 1940-1948'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor*, Ankara
- Kuniholm P.I.1998 "Aegean Dendrochronological Project 1996- 1997 Results"

- XIII. Arkeometri Sonuçları Sempozyumu. Ankara, 49-63
- Marinelli M. (J. Roodenbeng) 1995 *The Ilipınar Excavations I, Five Seasons of Fieldwork in NW Anatolia, 1987-1991. (The Bone Artifacts of Ilipınar)* Istanbul
- Mellaart J. 1964 "Excavations at Çatal Höyük" *AS 14*, 39- 119
- Mellaart J. 1967 *Çatal Höyük. A Neolithic Town in Anatolia*, London
- Mellaart J. 1970 *Excavation at Hacilar*, Edinburg Oblanden- Kauder J.(- A. Baykal- Seeher) 1996
- Demircihöyük IV. *Die Kleinfunde A Die Lithischen Kleinfunde, B Die Kleinfunde aus Ton, Knochen und Metall*. Mainz
- Özdoğan M. 1999 "Northwestern Turkey: Neolithic Cultures in Between the Balkans and Anatolia" *Neolithic in Turkey*. İstanbul, 203- 224
- Rosenberg M. - M.K.Davis 1992 "Hallan Çemi Tepesi; An Early Aceramik Neolithic Site in Eastern Anatolia, *Anatolica XVIII*, 1-18.
- Schibler J., 1981 *Typologische Untersuchungen den cortailodzeitlichen Knochenartefakte, Die neolithische Ufersiedlungen von Twann*, Band 17, Bern.
- Semenov S.A., 1964 *Prehistoric Technology an Experimental Study of the Oldest Tools and Artifacts from Traces of Manufacture and Wear*. London
- Silistreli 1986 "1984 Köşk Höyüğü" *VII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 119- 141
- Silistreli U. 1989 "Les Fouilles de Köşk Höyük" *Anatolia and the Ancient Near East, Studies in Honor of Tahsin Özgüç* (Eds. K.Emre- B. Hrouda- M. J. Mellink- N. Özgüç) Ankara, 461- 463
- Todd I.A. 1980 *The Prehistory of Central Anatolia I: The Neolithic Period*, Göteborg. (SMEA vol. LX)
- Umurtak G. (R.Duru) 1994 *Kuruçay Höyük I. 1978- 1988 Kazılarının Sonuçları Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ .Yerleşmeleri/ Results of the Excavations 1978- 1988 The Neolithic and Early Chalcolithic Periods*. Ankara
- Uzel İ. 1993 "Anadolu'da Bulunmuş Kemik ve Fildişinden Tıp ve Cerrahlık Aletleri" *Arkeoloji ve Sanat 60-61*, İstanbul, 25- 31.

